

Opetus- ja kulttuuriministeriö

kirjaamo@minedu.fi

lukiouudistus@minedu.fi

Viite: Lausuntopyyntönne 24.01.2018/ OKM/41/010/2017

Viitteet aiempiin asiaa koskeviin aloitteisiin ja lausuntoihin:

Vähemmistövaltuutetun aloite opetusministeriölle 21.1.2010;

OKM:n työryhmämuistioita ja selvityksiä 2012:7, Toimenpideohjelma saamen kielen elvyttämiseksi, erit. ehdotus n:o 9; Saamelaiskäräjien lausunnot 11.1.2010 (Dnro 23/D.a.9/2010), 25.2.2011 (Dnro 156/D.a.2/2011), 3.2.2014 (Dnro 63/D.a.2/2014), 22.4.2014 (Dnro 270/D.a.2/2014) ja 11.5.2015 (Dnro 229/D.a.2/2015).

LAUSUNTO LUONNOKSESTA HALLITUKSEN ESITYKSEKSI EDUSKUNNALLE LUKIOLAIKSI JA LAIKSI YLIOPPILASTUTKINNON JÄRJESTÄMISESTÄ ANNETUN LAIN MUUTTAMISESTA

1. Johdanto

Saamelaiskäräjät on huolestunut saamen kielen heikosta asemasta lukiokoulutuksessa ja ylioppilastutkinnossa. Saamen kielen asema lukiossa ja ylioppilastutkinnossa on saamelaisopetuksen solmukohta, joka vaikuttaa oppilaiden kielivalintoihin jo lukiota edeltävässä perusopetuksessa. Monet saamenkielistä perusopetusta saaneet oppilaat vaihtavat suomenkieliselle luokalle suomenkielisen ylioppilastutkinnon takia jo perusopetuksen yläluokilla. Lisäksi ylioppilastutkinnolla on vaikutusta lukion jälkeiseen koulutukseen hakeutumisessa.

Saamen kielen (äidinkielen ja vieraan kielen) opetukseen osallistuu huomattavan vähän lukio-opiskelijoita. Saamenkielinen opetus saamelaisten kotiseutualueen lukioissa on loppunut 2010-luvulla. Lisäksi vaikeudet järjestää saamen kielen opetusta saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolisissa lukioissa heikentävät saamen kielen opetuksen saavutettavuutta merkittävästi. Vuonna 2015 koottujen tilastojen mukaan noin 70 % alle 17-vuotiaista saamelaislapsista ja nuorista asuu ja käy koulua saamelaisten kotiseutualueen kuntien ulkopuolella.

Tutkinnon suorituskielen lisäksi saamen äidinkielen ylioppilaskoetta koskevat määräykset asettavat saamenkieliset opiskelijat eriarvoiseen asemaan muiden lukio-opiskelijoiden kanssa. Myös saamen vieraan kielen ylioppilaskoetta koskevat määräykset ovat ristiriidassa todellisen opetus-tilanteen kanssa.

Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan saamen kielen asema ylioppilastutkinnossa tulee arvioida uudestaan käynnissä oleviin lukiokoulutusta ja ylioppilastutkintoa koskeviin uudistuksiin liittyen.

Saamen kielen asema lukiokoulutuksessa säilyisi lausunnon kohteena olevassa esityksessä entisellään. Saamen kieli voi olla lukion opetuskielenä (uuden lain 14 §) ja äidinkielen oppiaineena opiskelijan äidinkielen mukaisesti (uuden lain 15 §). Käytännössä saamen kieltä opetetaan lukiossa myös perusopetuksessa aloitettuna pitkän vieraan kielen oppiaineena ja lukiossa alkavan lyhyen vieraan kielen oppiaineena. Ylioppilastutkinnossa on mahdollista suorittaa saamen kielessä (inarin-, koltan- ja pohjoissaame) äidinkielen ja lyhyen vieraan kielen kokeet. Muilta osin ylioppilastutkinto on suomen- tai ruotsinkielinen. Ehdotukset lukiolain ja ylioppilastutkinnosta annettavan lain muuttamisesta eivät toisi muutoksia tilanteeseen.

Saamelaiskäräjät ei esitä muutoksia ehdotettuihin lukiolain säännöksiin vaan keskittyy lausunnossaan ylioppilastutkinnosta annettaviin säännöksiin.

Ylioppilastutkinnolla on huomattavan suuri merkitys saamenkielisen opetuksen toteutumiseen jo perusopetuksessa, erityisesti yläluokilla. Suomenkielinen ylioppilastutkinto ylläpitää kienvaihdoskehitystä saamen kielistä suomen kieleen ja estää saamenkielisen lukiokoulutuksen kehittymistä. Saamenkielinen lukio-opetus on suomenkielisen ylioppilastutkinnon seurauksena loppunut 2010-luvulla kokonaan. Saamenkielistä perusopetusta saaneet kokevat, etteivät he hallitse eri oppiaineiden suomenkielisiä käsitteitä, joita kuitenkin on käytettävä suomenkielistä tutkintoa suoritettaessa. Sen takia he vaihtavat usein opetuskielensä jo perusopetuksen yläluokilla.

2. Saamen kielen nykyinen asema lukiokoulutuksessa ja ylioppilastutkinnossa

Saamen kieli voi lukiolain (L 629/1998) mukaan olla lukion opetuskieli (6 §) ja äidinkielen oppiaine (8 §). Lisäksi perusopetuksessa aloitetut saamen vieraan kielen oppiaineen opinnot jatkuvat lukiossa A- tai B-kielenä. Saamen kielessä on myös mahdollista suorittaa lukiossa alkavan lyhyen vieraan kielen oppimäärä (B 3).

Ylioppilastutkinnon järjestämisestä annetun voimassa olevan lain (L 672/2005, 1 §) mukaan tutkinto suoritetaan suomeksi tai ruotsiksi. Ylioppilastutkinnossa on 1970-luvun lopulta alkaen ollut mahdollista suorittaa saamen kielessä vieraan kielen koe ja 1990-luvun alusta alkaen myös saamen kielen äidinkielen koe. Vuoteen 1998 saakka tämä mahdollisuus koski ainoastaan pohjoissaamen kieltä. Ensimmäiset ylioppilaskokelaat saattoivat kirjoittaa inarinsaamen äidinkielen kokeen keväällä 1998 ja koltansaamen äidinkielen kokeen keväällä 2012.

Ylioppilastutkintolautakunnan 25.5.2012 antaman määräyksen mukaan¹ saamen kielen koe on suomen ja ruotsin äidinkielen kokeista poiketen pelkkä esseekoe:

”Saamen kielessä järjestetään pelkkä esseekoe. Koe järjestetään omana koepäivänään. Jos kokelas suorittaa äidinkielen kokeensa saamen kielessä, hän voi toisen kotimaisen kielen kokeena suorittaa suomen tai ruotsin kielen kokeen. *Toisen kotimaisen kielen kokeena voi suorittaa ruotsin tai suomen kielen oppimäärään perustuvan kokeen sijasta ruotsin- tai suomenkielisille tarkoitetun äidinkielen kokeen kyseisessä kielessä.* (L 672/2005, 6 §) Edellä mainituista valinnoista riippuen kokelaan on lisäksi mahdollista suorittaa ylimääräisenä kokeena ruotsin tai suomen kielen koe.”

Ylioppilastutkinnosta annetun voimassa olevan lain (L 672/2005, 2 §) mukaan ylioppilastutkintolautakunta päättää, missä vieraissa kielissä kokeet järjestetään ja missä kielissä järjestetään kahden eri tason mukaiset kokeet. Lautakunnan vieraan kielen kokeesta antamien määräysten mukaan²:

”Vieraan kielen koe järjestetään vaativuudeltaan kahden eri tason, pitkän ja lyhyen oppimäärän, mukaisena englannin, espanjan, ranskan, saksan ja venäjän kielessä. Pitkään oppimäärään perustuvalla kokeella tarkoitetaan perusopetuksen vuosiluokilta 1–6 alkavan kielen (A1 tai A2) oppimäärään perustuvaa koetta. Vain pitkän oppimäärän mukaisesti laadittu koe on ylioppilastutkinnon järjestämisestä annetun lain (L 672/2005) 6 §:ssa tarkoitettu vaativampi koe.

¹ Äidinkielen kokeen määräykset, 25.2.2012, sivu 1.

² Toisen kotimaisen kielen ja vieraiden kielten kokeiden määräykset, 19.8.2011, 1.3. Vieraan kielen koe, sivu 3.

Vieraan kielen lyhyen oppimäärän koe järjestetään seuraavissa kielissä: englantia, espanja, italia, ranska, saksa, venäjä, inarinsaame, koltansaame, pohjoissaame, latina, ja portugali. Vieraan kielen lyhyessä oppimäärässä on vain valtakunnallisesti määriteltyjä syventäviä kursseja; pakollisia kursseja ei ole. Koska Lukion opetussuunnitelman perusteissa kuitenkin on määritelty B3-kielen päättövaiheen osaamisen taso, lähtökohdista kokeen laadinnassa on lukion B3-kielen tavoitekuvaus ja kahdeksan B3-kielen kurssia.”

Voimassa olevat lukion opetussuunnitelman perusteet (Opetushallitus 2015) sisältävät oppimäärät saamen kielen äidinkielen ja kirjallisuuden sekä saame vieraan kielen opetukseen. Vieraan kielen osalta on määritelty kolme eritasoista oppimäärää: perusopetuksen vuosiluokilla 1-6 vapaaehtoisena alkanut oppimäärä (A), perusopetuksen vuosiluokilla 7-9 alkanut oppimäärä (B2) ja lukiossa alkava oppimäärä (B3). Oppimäärät koskevat kaikkia kolmea Suomessa puhuttua saamen kieltä.

3. Saamen kielen saattaminen ylioppilastutkinnon suorituskieleksi

Huolimatta siitä, että lukiolaki periaatteessa mahdollistaa saamenkielisen opetuksen, tämä opetus ei toteudu niin kauan kuin ylioppilastutkinnossa ei ole mahdollista suorittaa saamen kielellä muita kuin kielen kokeet. Saamenkielistä opetusta perusopetuksessa saaneet oppilaat vaihtavat opetuskielensä usein jo vuosiluokilla 7-9, viimeistään lukioon tullessaan. Merkittävintä syy tähän on selviytymismahdollisuuksien varmistaminen ylioppilaskirjoituksissa.

Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan ylioppilastutkinnon järjestämisestä annettavan lain 1 § 'Ylioppilastutkinto' 2 momentin tutkinnon suorituskieltä koskeva säännös tulisi muuttaa muotoon ”*Ylioppilastutkinto suoritetaan suomeksi, ruotsiksi tai saameksi oppilaitoksen opetuskielen mukaisesti. Ylioppilastutkinto voidaan suorittaa saameksi niissä aineissa, joissa kokelas on saanut opetusta saamen kielellä.*”

Saamen kieli tulisi määrätä ylioppilastutkinnon kieleksi siten, että ylioppilaskokelas voi suorittaa omalla äidinkielellään ne oppiaineet, joissa hän on saanut opetusta saamen kielellä. Opiskelijoiden kannalta erityisesti reaaliaineiden kokeiden suorittamismahdollisuus saamen kielellä on tärkeää. Mahdollisuus suorittaa ylioppilastutkinnon kokeet saamen kielellä ei Saamelaiskäräjien mielestä voi olla opetusviranomaisen harkinnan varassa. Saamelaisten oikeus omaan kieleensä on turvattu Suomen perustuslaissa (731/1999, 17 § 3 mom.) ja saamen kielilaissa (1086/2003).

Yhtenä syynä saamenkielisen tutkinnon suorittamismahdollisuuden puuttumiselle mainitaan usein puute ammattitaitoisista kokeen tarkistajista. Tarkistajapulana yhtenä syynä voi kuitenkin pitää itse ylioppilastutkintoa. Mitä parempi asema saamen kielellä on tutkinnossa ja mitä enemmän saamenkielistä lukiokoulutusta annetaan, sitä enemmän nuoret hakeutuvat yliopisto- ja korkeakouluopintoihin, joiden osana on saamen kieli ja jotka tuottavat saamelaisyhteisön tarvitsemää osaamista. Ylioppilastutkinto on itsessään avain tarvittavan saamenkielisen asiantuntijahenkilöstön kasvamiseen tulevaisuudessa. Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan saamenkielisten ylioppilaskokeiden mahdollistamiseksi olisi uudistuksen alkuvaiheessa mahdollista käyttää ammattitaitoisia kielenkääntäjiä.

4. Yhdenvertaisuuden toteuttaminen saamen äidinkielen kokeessa

Ylioppilastutkinto uudistui kevästä 2007 lähtien, mistä lähtien äidinkielen ylioppilaskoe on ollut kaksiosainen, siihen kuuluvat tekstitaidon koe ja esseekoe, jotka järjestetään eri päivinä. Saamen kielessä järjestetään kuitenkin pelkkä esseekoe omana koepäivänään.

Opetus- ja kulttuuriministeriön lukiokoulutuksen kehittämisen toimenpide-ehdotuksia vuonna 2010 valmistellut työryhmä³ arvioi raportissaan, että saamen kielen kokeet poikkeavat suomen ja ruotsin äidinkielen kokeista rakenteeltaan, koska kokeiden pohjana käytettävä aineisto, sanomalehdet ja kirjallisuus on saamen kielellä niukkaa, eikä siten mahdollista identtistä koetta. Saamelaiskäräjät ei pidä esitettyjä perusteluita kestävinä, koska saamenkielistä aineistoa on olemassa jo runsaasti. Viime vuosina saamen kielen käyttö erityisesti median ja julkisyhteisöjen verkkosivuilla on lisääntynyt huomattavasti. Huomautamme lisäksi, ettei saamenkielisen kirjallisen aineiston määrä voi missään oloissa nousta samalle tasolle suomen- tai ruotsinkielisen aineiston kanssa.

Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan saamen äidinkielen kokeen tulee olla rakenteeltaan identtinen suomen ja ruotsin äidinkielen kokeiden kanssa. Ylioppilastutkinnon saamen äidinkielen koetta koskevat määräykset tulee muuttaa yhtäläisiksi suomen ja ruotsin kielten kokeiden kanssa siten, että myös saamen kielen koe on kaksiosainen ja sitä varten on kaksi erillistä koepäivää. Mikäli tekstitaidon kokeen järjestämistä saamen kielessä ei pidetä mahdollisena, tulee saamen äidinkielen kokelaille järjestää kaksi esseekoepäivää. Yhdenvertaisuusperiaatteen tulee toteutua myös ylioppilaskirjoituksissa.

5. Saamen vieraan kielen kokeen mahdollistaminen kahdella tasolla

Saamelaiskäräjät pitää epäkohtana ja eriarvoisuutta ylläpitävänä määräyksenä sitä, että saamen vieraan kielen ylioppilaskoe järjestetään vain yhdentasoisena kokeena. Kokeeseen osallistuvista valtaosa on oppinut kieltä jo perusopetuksen alimmilta luokilta alkaen, pienen osan aloittaessa opintonsa vasta lukiossa. Saamen vieraan kielen kokeen järjestämisessä tulisi ottaa paremmin huomioon opiskelijoiden kielitaito ja suoritettavat oppimäärät. Käytännössä saamen kieli on useimmille kokelaille toinen kieli, eikä niinkään vieras kieli. Saamen vieraan kielen koe tulee Saamelaiskäräjien mielestä järjestää vaatavuudeltaan kahden eri tason, pitkän ja lyhyen oppimäärän (A- ja B- oppimäärien) mukaisena kokeena.

Saamen vieraan kielen kokeen järjestäminen vain lyhyen kielen kokeena vähentää osaltaan saamen kielen kokeen suorittavien kokelaiden määrää. Yliopistot ja korkeakoulut antavat pääsykokeissaan pitkän vieraan kielen kokeesta enemmän pisteitä kuin lyhyestä kokeesta. On ymmärrettävää, että korkeakouluopintoihin pyrkivä ylioppilaskokelas pyrkii maksimoimaan mahdollisuutensa jatko-opintoihin.

Saamelainen korkeakoulu (Sámi allaskuvla) edellyttää opiskelijoiltaan saamen kielen taitoa, joka käytännössä tarkoittaa ylioppilastutkinnossa hyväksytysti suoritettua saamen äidinkielen koetta tai pitkän oppimäärän mukaista vieraan kielen koetta. Lyhyen oppimäärän mukaisen saamen kielen kokeen ylioppilastutkinnossa suorittaneet opiskelijat joutuvat erityiseen kieli-

³ Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:14.

testiin (*giellageahččaleapmi*), joka osaltaan ratkaisee heidän opiskelumahdollisuutensa korkeakoulussa.

Saamelaiskäräjät esittää, että ylioppilastutkinnon saamen vieraan kielen koe järjestetään kahdella eri tasolla, lyhyen ja pitkän vieraan kielen kokeena.

Yhteenveto Saamelaiskäräjien esityksistä

Saamelaiskäräjät pyytää opetus- ja kulttuuriministeriötä ja ylioppilastutkintolautakuntaa harkitsemaan uudelleen saamen kielen asemaa ylioppilastutkinnossa. Ylioppilastutkinnolla on suuri vaikutus koko saamelaisopetuksen kokonaisuuteen tulevaisuudessa.

Saamelaiskäräjät esittää, että

- Ylioppilastutkinnon järjestämisestä annettavan lain 1 § 'Ylioppilastutkinto' 2 momentin tutkinnon suorituskieltä koskeva säännös muutetaan muotoon ”*Ylioppilastutkinto suoritetaan suomeksi, ruotsiksi tai saameksi oppilaitoksen opetuskielen mukaisesti. Ylioppilastutkinto voidaan suorittaa saameksi niissä aineissa, joissa kokelas on saanut opetusta saamen kielellä.*”
- Ylioppilastutkinnon järjestämisestä annettavan lain 2 §:ssä, jossa säädetään äidinkielen ja vieraiden kielten kokeista, saamen äidinkielen koetta koskevat määräykset muutetaan yhtäläisiksi suomen ja ruotsin kielten kokeiden kanssa siten, että myös saamen kielen koe on kaksiosainen ja sitä varten on kaksi erillistä koepäivää. Mikäli tekstitaidon kokeen järjestäminen saamen kielessä ei ole mahdollista, saamen äidinkielen kokelaille järjestetään kaksi esseekoepäivää. Mikäli määräystä ei ole mahdollista kirjoittaa lakiin, se kirjataan lain yksityiskohtaisiin perusteluihin.
- Ylioppilastutkinnon järjestämisestä annettavan lain 2 §:ssä, jossa säädetään äidinkielen ja vieraiden kielten kokeista, säädetään saamen kielen vieraan kielen kokeen järjestämisestä kahdella eri tasolla, lyhyen ja pitkän vieraan kielen kokeena. Mikäli määräystä ei ole mahdollista kirjoittaa lakiin, se kirjataan lain yksityiskohtaisiin perusteluihin.

Asian merkittävyyden vuoksi Saamelaiskäräjät pyytää asiassa saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaista neuvottelua, ja pyytää ministeriötä olemaan yhteydessä ajankohdan sopimiseksi. Ennen neuvottelua Saamelaiskäräjät pyytää ministeriötä tutustumaan Oikeusministeriön laatimaan saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaista neuvotteluvollisuutta koskevaan ohjemuistioon.

(Lausunnosta päätti puheenjohtaja 9.3.2018)

Tiina Sanila-Aikio
Puheenjohtaja

Ulla Aikio-Puoskari
Koulutussihteeri
ulla.aikio-puoskari@samediggi.fi